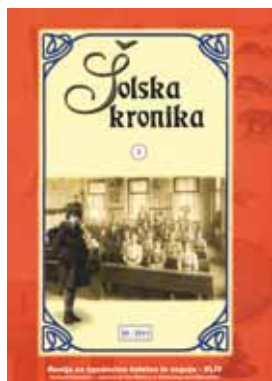

zastopano skoraj vse slovensko ozemlje. V slovenskih zaplotniških razmerah barbarizujučega neoliberalističnega preurejanja sveta je seveda težko zbrati in spodbujati raziskovalno sposobne sodelavke in sodelavce za tematsko raziskavo, ki zahteva precej truda in denarno ni donosna. Za ta zbornik je to uspešno opravila Jelka Pšajd.

Gorazd Makarovič

400

Marjetka Balkovec Debevec (ur.): Šolska kronika : revija za zgodovino šolstva in vzgoje: glasilo Slovenskega šolskega muzeja. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, letn. 20=44 (2011), št. 3, str. 265–554, ilustr.

Predstavljena številka Šolske kronike je tematska, posvečena je dvema medsebojno povezanim razstavama Slovenskega šolskega muzeja: *Šolska moda na fotografijah* (SŠM, 18. 5. 2009–1. 3. 2011) in *Kaj naj oblečem za v šolo? : razstava o oblačilnem videzu učencev in učiteljev skozi čas* (SŠM, 23. 11. 2010–19. 9. 2011).

Avtorica uvodnega prispevka **Marjetka Balkovec Debevec** je hkrati tudi avtorica obeh razstav in urednica Šolske kronike. Ne le s svojim avtorskim prispevkom, ampak s celotno uredniško zamislijo številke je temo zaokrožila in poglobila še v tiskanem mediju. Kar je privlačna in uporabna rešitev, kako sporočila razstav/e brez obsežnega kataloga napraviti trajno dostopna večjemu številu bralcev (kot je bilo obiskovalcev). Tako enim kot drugim pa ponuditi še uvid v potek in strukturo projekta ter tematsko poglobljene večplastne razlage različnih avtorjev. Nekateri avtorji prispevkov v obravnavani številki Šolske kronike so sodelovali tudi pri razstavi ali obrazstavnem programu, drugi pa se z vprašanjem srečujejo ob svojem siceršnjem delu.

V svojem prispevku (*“Kaj naj oblečem za v šolo?” Ob razstavah o oblačilnem videzu učencev in učiteljev skozi čas*) Marjetka Balkovec Debevec razloži cilje, potek in strukturo obeh razstav, hkrati pa tudi vsebinske povezave med obema deloma, z nekaterimi predhodnimi tematskimi razstavami (npr. razstavi *Od mature do mature* (1998), *Matura X let* (2005)) in s stalno razstavo Slovenskega šolskega muzeja. Prispevek ne le razlaga, pač pa tudi trajno dokumentira delovni proces od zamisli razstave do otvoritvenega programa. Bralce seznanja tako z vsebino panojskih besedil kot z oblikovalskimi elementi razstave. Poroča o

vsebinah, s katerimi so obrazstavni program in razstavo obogatile izbrane skupine obiskovalcev¹.

Čeprav je pričujoče besedilo namenjeno pregledu Šolske kronike in ne razstav, se zdi smiselno izpostaviti odlike druge od obeh razstav, za katero je avtorica leta 2011 prejela Murkovo priznanje. Razstava *Kaj naj oblečem za v šolo?* je nastala v sodelovanju med Slovenskim šolskim muzejem, Srednjo šolo za oblikovanje, Frizersko šolo in zasebnimi zbiralci, posamezne razstavne predmete so prispevali tudi drugi slovenski muzeji. To daje razstavi značaj medinstitucionalnosti in meddisciplinarnosti. Z vidika muzeologije gre priznati združevanje in izrabo mnogih razstavnih medijev in tehnik pa tudi to, da so sodelovanja z drugimi – predvsem s sodobnimi šolskimi institucijami – omogočila drugačno izrabo zgodovinskega gradiva in védenja, kot ga sicer ponujajo muzeji: v fazi priprave razstave je služilo kot vir v procesu učenja izdelave rekonstruiranih pričesk in oblačil. Kar je bil za nekatere sodelujoče izobraževalni proces z izkustvenim doživljanjem dediščine vred², je za druge napravilo dediščino vidno, otipljivo in zato v smislu reflektivnosti mnogo bolj učinkovito. Izkustveni spomini, posebej tisti ujeti v dokumentih, fotografijah ali predmetih (originalnih in tudi rekonstruiranih), vedno znova spodbudijo obiskovalce k samoraziskovanju lastnega življenja in umeščanja v skupno zgodovino. Je pa res, da s tem ne rekonstruirajo preteklosti same, ampak konstruirajo pogled nanjo. Nekaj zapisanih refleksij prinaša tudi pričujoča številka Šolske kronike – tistih, ki se nanašajo na z oblekami povezane spomine iz osebnih življenjskih zgodb³, in razmislek ene od učenk Srednje šole za oblikovanje, ki se ji je zapisal ob seznanjanju z oblačilno dediščino in učenju izdelave rekonstrukcij po historičnih virih (*Živa Božičnik, dijakinja 4. c v šolskem letu 2009/10, gl. str. 277–280*).

Prva razstava je izhajala iz pojma (oblačilna) *moda* – glede na vsebino raba tega termina ni bila popolnoma ustrezna. Avtorica v svojem prispevku v Šolski kroniki razloži svojo drugačno odločitev pri drugi razstavi, kjer interpretira vsebino z izrazi *oblačilni videz, obleka, oblačenje* ipd. Terminološki preskok ji gre šteti v dobro, saj so strokovne ugotovitve in prakse razjasnile vrsto pojmovnih zagat, ki so se prekrivale, izrivale in si do določene mere tudi nasprotovale v zasebni in javni rabi, vsakdanjem žargonu in celo strokovnih opredelitvah.

Prispevek Marjetke Balkovec Debevec povzema nekatere ugotovitve o razvoju, zakonitostih in odnosu do oblačilne kulture v šolstvu, oblikovane s pomočjo virov – pedagoške literature, šolske zakonodaje, fotografij ipd. Na obravnavani razstavi so bile te ugotovitve oblikovane v naslednja poglavja: *Obleka v šoli; Kako so se šolare*

¹ Na primer: po medsebojnem dogovoru med SŠM in NTF v Ljubljani je bila vsebina razstave vključena v učni proces pri predmetu modni stilizem, ki ga poučuje izr. prof. Almira Sadar na Oddelku za tekstilstvo. O delu in ugotovitvah projekta, ki so ga naslovili “*Moda ljubljanskih srednješolcev*”, je bila 18. aprila 2011 v SŠM organizirana njegova javna predstavitev in pogovor z obiskovalci. Fotografsko gradivo, ki so ga posneli študentje tekstilnega oblikovanja, pa je bilo na posebnem panoju naknadno umeščeno na samo razstavo.

² Srednja šola za oblikovanje in fotografijo Ljubljana (mentorici Alenka Podlogar in Karmen Klobasa); Srednja frizerska šola Ljubljana (mentorici: Romana Marolt in Vera Pestotnik).

³ V rubriki *Spomini na šolsko modo* (stalna rubrika Šolske kronike se sicer imenuje *Spomini na šolo*) so trije krajši poljudni članki: **Ivanka Mestnik**: *Šolska moda, kot sem jo doživljala jaz*; **Prvenka Turk**: *Oblečila na fotografijah mojih prednikov*; **Marija Petek**: *O beli obleki*.

šivilje in krojači; Obleka učiteljev in učiteljic; Obleka učencev in učenk; Šolske halje in druga enotna oblačila v šolstvu; Oblačilni videz učencev v prvih berilih in čitankah do konca druge svetovne vojne; "Šolska moda" v muzejih v tujini; Kako predstavljajo obleko v šoli muzeji po Evropi?. Poglavlja na razstavi morda za predstavitev Šolske kronike ne bi bila tako ključna, če se ne bi jasno odrazila tudi na naboru avtorskih prispevkov v njej. Seveda v že omenjeni razširjeni in poglobljeni obliki, utemeljeni na različnih uporabljenih virih in strokovnih ugotovitvah.

402

Splošnemu, strokovnemu in znanstvenemu izrazju v zvezi z obleko – posebej razliki med oblačenjem in kostumiranjem – je posvečen uvodni del prispevka **Bojana Knifica** (*Interpretacije oblačilne dediščine v kostumiranju otrok na Slovenskem*). V nadaljevanju se posveti pregledu razvoja kostumiranja otrok na Slovenskem; opozarja na razlike v zgledovanju po oblačilni dediščini (zgledovanje po historičnih različicah otroških oblek na eni in zgledovanje po pripadnostnem kostumiranju odraslih na drugi strani), ki so povsem različne smeri kostumiranja za otroške poustvarjalne dejavnosti od 60. let 19. stoletja do danes. Ne govori le o folklornih kostumih, ampak tudi o gledaliških in filmskih, takih in drugačnih prireditvenih kostumih – marsikatera od prireditev, proslav, nastopov ali interesnih dejavnosti poteka tudi v šolah. In ne navsezadnje tudi v muzejih – kar je prav za Slovenski šolski muzej večkrat preizkušena praksa.⁴

Vsebinski razstavni poglavja, ki je bilo namenjeno šolanju šivilj in krojačev, ustreza poglobljen članek **Aleksandre Serše** *Pregled izobraževalnega sistema oblačilne obrti v različnih časovnih obdobjih (do druge svetovne vojne)*. Avtorica je oblikovala ugotovitve o zgodovinskem razvoju pridobivanja obrtniških veščin in znanja – s poudarkom na krojačih in šiviljah – na podlagi ohranjenih arhivskih virov od 14. stoletja do 2. svetovne vojne. Prikazane so razvojne spremembe učenja od prenosa znanja z mojstra na vajenca, potovanja po tujini, dopolnilnih programov v okviru normalnih in nedeljskih ponavljalnih šol do zasebnih in državnih obrtnih in strokovnih obrtnonadaljevalnih šol, ki so vplivale na obseg znanja generacij krojačev in (v manjši meri) šivilj.

Splošni vidik razvoja obrtnega šolstva dopolnjuje krajši prispevek **Tatjane Hojan** (*Ema Arko, Marija Vehar in Antonija Kristl Novak – učiteljice na oddelku Ženska obrtna šola na Državni obrtni šoli v Ljubljani*) o treh učiteljicah, ki so se šiviljske obrti najprej izučile same, nato izpopolnjevale znanje doma in v tujini in ga kot strokovne učiteljice nazadnje posredovale mlajšim generacijam.

Drug vidik izdelovanja oblačil je prispevala **Estera Cerar** v članku z naslovom *Šivalni stroj – revolucija v izdelavi oblačil*. Gre za zgodovinski oris šivalnega stroja od izuma do vpeljave v obrtne in industrijske mehanizirane postopke izdelave

⁴ Poleg že omenjenih rekonstrukcij, ki so na razstavi *Kaj naj oblečem za v šolo?* ob ohranjenih originalnih oblačilih dopolnjevale razstavno govorico, velja omeniti tudi folklorne kostume (rekonstruirana oblačila ribniških otrok s konca 19. oz. z začetka 20. stol.) otrok FS Lončki iz Dolenje vasi pri Ribnici, ki so sodelovali na otvoritveni slovesnosti. Slovenski šolski muzej izrablja učinkovitost rekonstrukcij tudi kot dopolnilo drugih razstav, zlasti ambientalnih postavitev in ključnih likov šole – učitelja/učiteljice in učenca/učenke, ter pedagoških programov, zlasti t. i. učnih ur iz določenega obdobja, ki jih skupine obiskovalcev doživijo tudi tako, da si nadenejo kose rekonstruiranih oblačil. Zanimiva muzejska izkušnja.

oblačil (oblačil po meri in konfekcijskih oblačil). Avtorica opozarja na razvejanost, večfaznost in kumulativni značaj procesa izumljanja, tako v tehničnem kot tudi uporabnem smislu. Nenazadnje usmeri pogled na vpeljevanje šivalnega stroja kot učila v izobraževalnih programih in v splošno prodajo, kar je predpogoj za to, da se je šivalni stroj od konca 19. stoletja dalje množično razširil tudi v zasebni rabi.

Vprašanju oblačilnega videza učiteljev in učiteljic se posvečata dva prispevka, oba izhajata iz družbene vloge učiteljstva in komunikacijske naloge njihovega oblačilnega oz. širše osebnega videza. **Maja Hakl** (*“Obleka govori glasneje kot beseda.” Prispavek k svečani uniformi srednješolskih profesorjev*) se osredotoča na uniformiranje državnih uradnikov, kamor so sodili tudi srednješolski učitelji. Državno predpisana praznična uniforma je razpoznavni znak nosilca, je njegova pravica in hkrati s strani države vzdrževan in do neke mere zagotovljen družbeni ugled in avtoriteta. Avtorica je izhajala iz ohranjene uniforme gimnazijskega profesorja dr. Jakoba Žmavca s konca 19. in iz prve četrtine 20. stoletja, ki jo razstavlja Slovenski šolski muzej: da bi jo bolje ovrednotila kot opredmeteni primer zgodovinskih praks, je njene simbolne elemente, ki so natančna govornica družbenega razvrščanja poklicev in položajnih stopenj, razložila tudi s pomočjo strokovne literature in zgodovinskih virov, predvsem državnih uredb.

403

Na drugačnih osnovah so morale avtoriteto in družbeni ugled svojega poklica vzpostavljati učiteljice. V oporo jim pri tem niso bile državno predpisane uniforme, pač pa na eni strani meščanska oblačilna moda z vtisom zadržane elegancije, prestiža in vzvišenosti, na drugi strani pa omejevalna šolska pravila in priporočila; ta so bila utemeljena na krščanskih merilih o moralni in telesni zadržanosti, skromnosti in čistosti, ki naj jih goji ženski del družbe in še posebej učiteljice. **Alenka Podlogar** (*Govorica oblačilne kulture učiteljic v Sloveniji do druge svetovne vojne*) se ženskemu delu učiteljstva posveti prav v tem smislu, pozornost pa vendarle usmeri tudi na opazovanje in občudovanje, ki ga je okolica namenjala oblačenju učiteljic. Za okolico, kjer so službovale, naj bi učiteljice pomenile tudi vir oblačilnega zgledovanja, saj so bile nemalokrat znanilke modnih novosti. Svoje ugotovitve avtorica utemeljuje na upoštevanju strokovne literature, analize fotografskega gradiva in ustnih virov.

Oblekam učencev in učenek je posvečenih več prispevkov, avtorji se osredotočajo na različne vidike tega vprašanja in izrabljajo različne vire. **Tatjana Hojan** (*“V pomoč ubogim roditeljem z obleko za njihove otroke.” Nekaj poročil o obdarovanjih šolarjev v drugi polovici 19. stoletja*) iz tiskanih in arhivskih virov za omenjeno obdobje izlušči primere dobredelnih prirediteljic v Sloveniji, kjer so revne učence in učenke obdarovali z obleko in obutvijo. Vprašanju družbenega normiranja oblačilnega videza učencev in učenek se posveti **Anton Arko** (*Oblačilni videz učencev v prvih berilih in čitankah do konca druge svetovne vojne*); skozi pregled upodobitev in besedil v šolskih učbenikih analizira elemente družbene vzgoje odnosa do oblačil, posredno pa tudi do vzgoje vrednot, kot jih definirajo oblastne družbene institucije.

Razstavnemu poglavju o šolskih haljah in drugih enotnih oblačilih v šolstvu sledijo tudi nekateri prispevki v Šolski kroniki, ki pa vendarle ob bok

tako ali drugače predpisanim oblikam postavljajo tudi prakse ne-predpisov in tako posredno pokrivajo krovno temo o oblačenju učencev in učenk, deloma tudi učiteljev in učiteljic. **Mateja Ribarič, Tina Palaić in Maja Haki** (*Šolske uniforme po svetu nekoč in danes: primeri posameznih držav*) so za historični in geografski pregled šolskih oblačilnih praks izrabile internetne in v manjši meri tudi ustne vire ter metodo opazovanja z udeležbo. Ne glede na raznovrstnost oblik ugotavljajo podobne cilje oz. funkcije, ki naj bi jih poenoteno šolsko oblačenje prineslo, obenem pa tudi nasprotujoča si mnenja in sodobne polemike o tem vprašanju.

404

Tako na razstavi kot v prispevku se loteva vprašanja oblačenja z vidika muzeologije **Branko Šuštar** (*Kako predstavljajo šolski muzeji po Evropi obleko v šoli?*); ponuja pregledni sprehod skozi razstavne prakse različnih evropskih muzejev. Med uveljavljenimi načini omenja pomen dokumentarnih fotografij, fotopovečav in maket učilnic, lutk, ki nakazujejo “tipske” like in motive šolskega okolja. Nesporno učinkovitost v muzejskem smislu prisodi lutkam z originalnimi ali rekonstruiranimi oblačili iz izbranega zgodovinskega obdobja, pozornost pa usmeri še na muzejske pripovedi o vzgoji različnih ideologij skozi društvene in šolske uniforme. Kot posebej učinkovita se je izkazala raba rekonstruiranih oblačil v pedagoških programih, npr. ob živih prikazih učnih ur iz različnih obdobj, ta naj bi močno povečala avtentičnost izkušnje obiskovalcev.

Muzejskega vidika obravnavane teme se lotevajo tudi **Ljiljana Stankov** (*Šolske uniforme v Srbiji od sredine 19. stoletja do osemdesetih let 20. stoletja*) ter **Branka Manin in Elizabeta Serdar** (*Obleka ne naredi učenca – projekt Hrvaškega šolskega muzeja*). Gre za prispevka o dveh preteklih muzejskih razstavah: prva je bila leta 2008 v Pedagoškem muzeju v Beogradu, druga leta 2004 v Hrvaškem šolskem muzeju v Zagrebu. Obe razstavi so spremljale zanimive obrazstavne dejavnosti in razstavni prijemi – kar precej vzporednic s temi dobrimi praksami je bilo mogoče ugotoviti tudi za obravnavano razstavo Slovenskega šolskega muzeja. Prispevek Ljiljane Stankov prinaša še izredno zanimive razlage o povezavi razvojnih oblik šolskih oblačilnih praks in uniform z aktualnimi družbenimi in političnimi razmerami, idejami in simboličnimi pomeni.

Obravnavana številka Šolske kronike je zanimivo branje, ki ohranja in utrjuje razstavne vtise, pomaga umeščati osebne izkušnje iz šolskih let, predvsem pa pogloblja strokovno védenje o izbrani temi z mnogih in raznolikih vidikov.

Janja Žagar